

Eivind Heide

DESERTERINGER

fra den tyske okkupasjons hæren i Norge
1940-1945



*På Alfaset krigskirkegård i Groruddalen, Oslo, ligger 3.112 tyske soldater
begravet fra annen verdenskrig.
De tyske desertører som ble heuret av sine egne hviler her.*

Etterord med forskningsresultater

*HEIDE, Eivind:
Deserteringen
fra den tyske okku-
pasjonskrigen i
Norge 1940-1945*

Denne publikasjonen er en sterk forkorting av min avhandling om samme emne og med samme tittel. Avhandlingen som er belønnet med den filosofiske lisensiatgrad, er på 160 A fire sider.

Min viktigste oppdagelse i en forskning som har pågått i 20 år er, at det ikke er sammenheng med den psykologiske krigføring rettet mot tyske soldater og norske nazister og deserteringerne fra Norge til Sverige i tiden 1940 til 1945.. Det vi vet av egne iakttagelser er at oppsatte plakater og annen propagandamateriell irriterte tyskerne og at oppsatte plakater ble fjernet i grytidlig morgener av tysk politi. Dessuten var det forbundet med stor fare for en tysk soldat å beholde materiell som oppfordret til desertering.

Femten tyske soldater ble sendt tilbake til Norge av svensk politi delvis med assistanse av svenske tropper i grenseområdene. Alle femten ble tatt og skutt etter etterfølgende dødsdom i krigsrett.

Fra permisjonstog og rutetog hoppet førti tyske militære av togene under reisen gjennom Sverige. I alt fikk 500 tyske desertører bli i Sverige til annen verdenskrig var over i mai 1945. Tredve desertører søkte og fikk svensk statsborgerskap. Flere av disse har senere forlatt Sverige.

Tretten norske frivillige i det tyske Waffen SS rømte fra tjenesten. Disse ble langt mildere dømt i tyske krigsretter enn sine tyske våpenbrødre. Etter tysk kapitulasjon i mai 1945, ble de etter avtale mellom Norge og

Sverige utlevert til Norge og ble behandlet som landsvikere. Sverige - flukten ble anført formidlende retning ved straffeutmålingen i de norske landsvikrettene.

De fleste soldatflyktninger - også norske frivillige i tysk tjeneste - var motivert for desertering fra avdelingene ut fra krigstretthet og frykt for å bli beordret til Østfronten til kamp mot Sovjethæren. Mobbing fra sine underoffiserer, tyveri fra tyske lagre med etterfølgende svartebørs med nordmenn og frykten for at slike kriminelle forhold skulle bli oppdaget, var også fluktårsak for mange. Det var særlig bensin som ble solgt men også ulltepper, tobakk og preventiver og andre artikler som nordmenn var interessert i. Femten tyske soldater kom over til Sverige med sine norske kjæresten. Mine kilder viser at fire soldatflyktninger utleverte tyske militære hemmeligheter. Disse desertørene fikk hjelp til en ordnet flukt av milorg. gutter og grenseløser. 26 norske statsborgere ble dømt i tyske krigsretter for å ha påvirket og gitt hjelp til tyske militære som ønsket å forlate tjenesten ved å gå i dekning i Norge mens de ventet på tysk kapitulasjon og at okkupasjonen dermed var over, eller å komme seg over til det nøytrale Sverige. To av disse 26 nordmenn havnet i tyske konsentrasjonsleirer, men kom ut med livet i behold våren 1945.

Mange vil sikkert vite hvor mange tyske militære som deserterte i løpet av seks års krig fra 1939 til våren 1945. Tyske kilder oppgir høyst forskjellige tall for faneflukt fra samtlige frontavsnitt og fra ulike militære enheter innen Wehrmacht. Jeg har valgt å oppgi det siste tallet jeg har fått fra forskerkolleger i Tyskland. 35.000 tyske militære ble dømt i krigsretter for faneflukt. Av disse ble det avsagt dødsdommer for 22 750. Imidlertid vet vi ikke hva mange av disse dødsdommene som ble eksekvert og om det ble anvendt hengning eller skyting.

Et brev fra milorgs. leder i Norge, h.r.advokat Jens Christian Hauge, har vært en sterk stimulans til å forske videre i emnet desertering fra Norge til Sverige. Også etter av fagboka om emnet var utgitt i juni 1988.

Litteraturhenvisninger og kildehenvisninger er med i denne sterk

forkortede utgaven av avhandlingen som ble fullført i årsskiftet 1990 til 1991. Tyske krigsrettssaker i Norge og svenske forhørsskjema anvendt av svensk politi, er mine viktigste kilder. Etterretningsoffisers avhørsrapporter ved svenske avdelinger i grenseområdene har også vært i bruk. I de fem nye flukthistoriene som finnes i denne boka, er det brukt intervjuer og private kilder fra desertører og deres pårørende.

Ränkesed i Värmland i juni 1993.

Eivind Heide

Kilder

- Brev til Bundesarchiv / Militärarchiv. Freiburg i Br. av 1. januar 1990.
- Brev fra Bundesarchiv / Militärarchiv 19. februar 1990.
- Brev fra Hauptmann Richard Dehn. BRD 10. mars 1990.

Litteratur

- D. V. Andersson: "Jo, skjut, för fan", Förlag Tänk, Arvika, udatert
- D. V. Andersson: Jutzi, ett drama vid grensen. Årjäng 1962, Sandquist & Son Boktryckeri.
- Thore Andersson: Marja naken, Arvika grafiske 1988.
- Richard Bergh: Mørketid 1940, Norsk Folkeminnelag/Aschehoug 1984.
- Svein Blindheim: Nordmenn under Hitlers fane, Noregs Boklag 1977.
- Hans Dahlberg: I Sverige under 2:a världskriget, Bonniers 1983.
- Mauritz Erikson: Flyktninger i fjellet, Cappelen 1975.
- Jörg Freidrich: Freispruch für die Nazi-Justiz, Aktuell RoRoRo, 1983.
- Erik Gjems-Onstad: Durham - hemmelige operasjoner, Sollia forlag 1981.
- Eivind Heide: Motstand, fest og svartebørs, Sollia forlag 1982.
- Eivind Heide: Tyske soldater på flukt, Sollia forlag 1988.
- Lars Krantz: När tyskerna flög i luften, Sveriges radios förlag 1977.
- Norbert Haase: Deutsche Deserteure, Rotbuch Verlag 1987.
- Max Manus: "Det vil helst gå godt", Oslo 1945.
- Manfred Messenschmidt/Fritz Wüllner: Die Wehrmachtsjustiz im Dienste des Nationalsozialismus, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1987.
- Ingo Müller: Furchtbare Juristen. Die unbewältigte Vergangenheit unserer Justiz, Kindler, München 1987.

- Militärstrafgesetzbuch, utgitt av Dr. Erich Schwinge, Wien, Junker & Dunnhaupt Verlag, Berlin 1944.
- Norsk Militær Tidsskrift nr. 148, hefte 3 1978, Psykologisk motstandskamp mot tyske soldater under siste krig, av Eivind Heide.
- Karl Ruef: Gebirgsjäger zwischen Kreta und Murmansk, die 6. Gebirgsdivision om Einsatz. Stocker Verlag, udatert.
- Straffesaker mot tyske desertører ved tyske militære domstoler i Norge. Riksarkivet, Oslo.
- Straffesaker mot tyske desertører ved tyske militære domstoler i Norge, Bundesarchiv, Zentralnachwissenstelle Kornelimünster, BRD.
- 55 rapporter, forhørsskjema tatt opp av svensk politi 1940-45.
- Leirarkiv for flyktingeforlegningene Vägershult, Smedsbo, Sörbyn, Byringe, Sverige.
- Försvarsstabens interneringsdetaljs arkiv, Svensk Krigsarkiv. Kungl. Utrikesdepartementet 20. januar 1943 til samtlige statsråder og andre berørte. Skriv Kungl. Utrikesdepartementet av 18. juli 1961 til byråsjef Sundfeldt, London.
- Värmlands Folkblad 17/4 1955.
- Diverse brev fra Mart. A. Hauglid, Bodø.
- Lydbånd fra anonym tysk desertør, oktober 1990.
- Samtaler/intervju med en desertør og med pårørende av desertører samt deres venner.
- Samtaler med Per Løken, Magnor.
- Samtaler med grensebefolkningen i Eda-Magnor-området.
- Brev og notater fra forskerkollega Mart. A. Hauglid, Bodø/Tromsø.
- Krigshistoriska studier tillägnade Olof Ribbing av vänner och medarbetare vid Forsvarsstabens krigshistoriska avdelning. 1950.
- Franz W. Seidler: Die Fahnenflucht in der Deutschen Wehrmacht während des zweiten Weltkrieges. Artikel i Militärgeschichte, Mitteilungen 2/27.
- SOU 1946: 36. Sosialdepartementet. Parlamentariska undersökningskommissionen angående flyktingärenden och säkerhetstjänst. I Stockholm 1946.

- Høyesterettsadvokat Albert Wiesener. Redegjørelse for sine erfaringer som forsvarer for desertører ved tyske krigsretter 1940-45. Fra Mart. A. Hauglid.
- Studie zur deutschen Marinejustiz im zweiten Weltkrieg. Særtrykk av art. ved Prof. dr. Heinz Hürten. fra Helge Paulsen, nRa.
- Aksel Sandemose: Artikler om samfunn og politikk 1933-45, Aschehoug 1976.
- F. v. Schlabrendorff: Det store komplott - offiserene mot Hitler. Bergendahl forlag 1947.
- Otto Peter Schweling: Die deutsche Militärjustiz in der Zeit des Nationalsozialismus, N.G. Elwert Verlag, Marburg 1978.
- J. Kammler: Ich habe die Metzerei satt und laufe über. Schriftenreihe des Magistrats der Stadt Kassel, Band 6, 1985.
- Paal Frisvold: Litt om det jeg var med på i de fem krigsårene. P. Frisvold og Aftenposten 1984.
- Bjørn Fontander: Flykten över Kölen 1940-45, Rabén & Sjögrens Bokförlag 1979.
- Ragnar Ulstein: Svensketrafikken 3, Det Norske Samlaget 1977.
- Ilse Staff: Justiz im Dritten Reich. Fischer Taschenbuchverlag 1978.
- Norsk arkivseminar 1980, Norsk arkivforum nr. 3 1981. Sandlerkommissjonen, behandlingen av tyske desertører, Vägershult lägerarkiv, Statens utlänningskommissjon, vol. 16.
- Gösta Bagges statsrådsdagbok, november 1941.

Kildesamlinger - brev

- Brev med opplysninger fra Nationale Volksarmee Militärarchiv Potsdam, DDR.
- Brev fra Riksarkivet, Sogn, Oslo til forskeren.
- Diverse brev fra Riksarkivet, Stockholm.
- Brev fra Statens innvandrerverk, Norrköping, Sverige.
- Brev fra Utrikesdepartementet, Stockholm.
- Brev fra Rikspolisstyrelsen, Stockholm.

- Brev fra Bundersarchiv, Militärarchiv, Freiburg.
- Brev fra Bundesarchiv Kornelimünster.
- Skriv av 17/5 1982 fra Svensk Riksarkiv til forskeren, (Byrå 2, sektion 8. dnr.550/N 5.

Kildehenvisninger

1. Psykologisk krigføring i Norge. Durham ved Erik Gjems-Onstad. Sollia forlag.
2. Motstand, fest og svartebørs. Ved Eivind Heide. Sollia forlag.
3. Røtter, tidsskrift utgitt av Norges krigsbarnforbund. TV-program i NRK.
4. Røtter, tidsskrift for Norges krigsbarnforbund.
5. Deutsche Deserteure. Norbert Haase. Rotbuch Verlag, Berlin 1987.
7. Justiz im Dritten Reich. Eine Dokumentation herausgegeben von Ilse Staff. Fischer Taschenbuchverlag. 2. Auflage 1978.
8. Militärstrafgesetzbuch nebst Kriegssonderstrafrechtsverordnung. Dr. Erich Schwinge. 6. Auflage Junker und Dünhaupt Verlag. Berlin 1944.
9. Die Deutsche Militärjustiz in der Zeit des Nationalsozialismus. Otto Peter Schweling. N.G. Elwert Verlag, Mrburg. 1978.
10. Svensk författningssamling 1937 nr. 344.
11. Kunngjøring av 1. sept. 1939 (nr. 599).
12. sRa. P 90 Ab.
13. sRa. P 90 Ct.
14. sRa. P 90 CC.
15. sRa. P 90 An.
16. sRa. P 90 Ab/CI.
17. sRa. P 90 CC (Up 39 AI).
18. sRa. P 90
19. sRa. P 90 CC
20. sRa. P 90 CC. Protokoll landsfiskalen i Särna distrikt av 18. juli 1942. Brev til kungl. Utrikesdepartementet av 2. sept. 1942 fra landsfiskalen i Särna.

21. sRa. 90 CC
 22. sRa. P 90 C. Landsfiskalen i Särna. Protokoll av 2/7 1942.
 29. Forhør av landsfiskalen i Funäsdalen 17/12-42. P CC. Kungl. Utrikesdept., Stockholm 18/12-43 P 90 CC SE/CM. SRa.
 30. Samtale mellom Gerhard Heine og forfatteren 1989.
 - 33-34. Intervju med tysk desertør, Obergefreiter, flytekniker født 22. mai 1922. Besøkte meg sommeren 1991 i Sverige. Desertøren har senere sendt meg et lydbånd hvor han forteller om tjenesten i det tyske flyvåpnet og om flukten til Rogaland. Da han ble dømt i tysk krigsrett, ønsker han å være anonym.
- Ti norske frivillige i tysk tjeneste.
 - Rettssaker ved SS-und Polizeigericht IX, Oslo 1942, 1943, 1944, 1945. Tyske domstoler nedsatt på tjenestestedene i felten. Norske landssviksaker. NRa.
 - Vägershult leirarkiv, Statens utlänningskom., vol. 16. SRa. P90 CC.
 - NRa, SS- und Polizeigericht Nord/IX, eske 148.
 - NRa, St.L. 45/44, SS-u.Pol.Ger.Nord/IX, eske 120
 - NRa, St.L. 16/43, SS-u.Pol.Ger.Nord/IX, eske 56.
 - "- 185/42, "- "- " 46.
 - "- 186/44, "- "- " 137.
 - "- 166/45, "- "- " 181.
 - "- 168/45, "- "- " 181.
 - Feldweibel Willi Jutzi saken.
 - Brev på tysk fra Erna Jutzi til H.M. Kungen av 26/11 62. SRaP=CC.
 - Oppgis i samtale januar 1987 med forf. av Willi Jutzis norske venninne i 1987.
 - Femtiårsprotokollet 1940 1. nov. no. 2a til Sosialstyrelsen. SRa P 90 CC.
 - Artikler om samfunn og politikk, side 71-72. Aksel Sandemose, Aschehoug 1976.
 - Skriv av 16/7-42 fra Charlottenberg landsfiskalkontor til Chefen vid Försvarsstabens underrättelsesavd. til kungl. Utrikesdeptet i anledning brev fra Tyska Legationen. SRA P 90 Ct.

- Forf. intervjuer Uno Månsson, Eda i 1990.
- D.V. Andersson, Arvika: Jutzi, et drama vid grensen. Förlag Tänk, Arvika. 1962.
- Svenska Dagbladet 6/2-64: Dagsböter - epilog till krigsdrama. SRA.
- Thore Andersson: Marja naken. Arvika Grafiske 1988.

Samtale mellom Willi Jutzis norske venninne og forfatteren januar 1987.

Nachwort mit Forschungsergebnissen

Diese Veröffentlichung ist eine stark gekürzte Version meiner unter demselben Titel geschriebenen Abhandlung über dasselbe Thema. Durch die Abhandlung, die etwa 160 DIN A 4 Seiten umfasst, habe ich die Würde des Philosophischen Lizentiats erlangt.

Das wichtigste Resultat, das meine Forschungsarbeit durch die letzten 20 Jahre erbracht hat, ist die Erkenntnis, dass zwischen der psychologischen Kriegführung, die gegen deutsche Soldaten und norwegische Nationalsozialisten gerichtet war, auf der einen Seite und den von 1940 bis 1945 stattgefundenen Desertionen von Norwegen nach Schweden auf der anderen Seite, kein Zusammenhang besteht. Eigene Beobachtungen haben ergeben, dass die Plakate und sonstiges Propagandamaterial, die angebracht worden waren, die Deutschen irritierten und in den frühen Morgenstunden von deutscher Polizei entfernt wurden. Ausserdem brachte sich derjenige Soldat, der Material, das zur Desertion aufrief, in seinem Besitz hatte, in grosse Gefahr.

Fünfzehn deutsche Soldaten wurden von der schwedischen Polizei, teilweise mit Unterstützung von seiten schwedischer Truppen im Grensbereich, wieder nach Norwegen zurückgeschickt. Alle fünfzehn wurden verhaftet und erschossen, nachdem sie zuerst von einem Kriegsgericht zum Tode verurteilt worden waren.

Vierzig deutsche Wehrmachtsangehörige sprangen von Urlaubertügen und fahrplanmässigen Zügen während der Fahrt durch Schweden ab. Insgesamt durften 500 deutsche Deserteure in Schweden bleiben, bis der Zweite Weltkrieg im Mai 1945 zu Ende war. Dreissig Deserteure beantragten und erhielten die schwedische Staatsbürgerschaft. Mehrere von diesen haben später Schweden wieder verlassen.

Dreizehn norwegische Freiwillige bei der deutschen Waffen-SS verliessen ihre Einheit. Diese wurden weit milder von den deutschen Kriegsgerichten behandelt als ihre deutschen Waffenbrüder. Diejenigen, die während des Krieges in Schweden bleiben durften, wurden nach der deutschen Kapitulation im Mai 1945 infolge eines Abkommens zwischen Norwegen und Schweden an Norwegen ausgeliefert und als Landesverräter behandelt. Die Flucht nach Schweden wurde ihnen bei der Festsetzung des Strafmasses von den norwegischen Gerichten, die sich mit Landesverrat befassten, als mildernder Umstand zugebilligt.

Der häufigste Grund dafür, weshalb die Fahnenflüchtigen, auch die norwegischen Freiwilligen bei der deutschen Wehrmacht, ihre Truppenteile verliessen, war die Furcht davor, an die Ostfront geschickt zu werden, um gegen das sowjetische Heer zu kämpfen. Quälereien durch deutsche Unteroffiziere, Diebstahl von deutschen Lagern und nachfolgende Schwarzmarktgeschäfte mit Norwegern und die Furcht davor, dass solcherlei kriminelle Handlungen entdeckt werden würden, waren für viele auch Fluchtursache. Besonders Benzin aber auch Woldecken, Tabak, Verhütungsmittel und andere Waren, die für die Norweger von Interesse waren, wurden verkauft. Fünfzehn deutsche Soldaten kamen mit ihren norwegischen Freundinnen nach Schweden. Meine Quellen zeigen, dass vier Fahnenflüchtige deutsche militärische Geheimnisse weitergaben. Diesen Deserteuren wurde durch die Milorg zu einer geregelten Flucht verholfen. 26 norwegische Staatsangehörige wurden von deutschen Kriegsgerichten abgeurteilt, weil sie versucht hatten, deutsche Militärpersonen zu beeinflussen und ihnen geholfen hatten, in Norwegen unterzutauchen, um das Kriegsende und damit das Ende der Besatzungszeit abwarten zu können oder um in das neutrale

Schweden flüchten zu können. Zwei dieser 26 Norweger kamen in deutsche Konzentrationslager, konnten diese aber 1945 lebend verlassen.

Viele hätten sicher gern gewusst, wieviele deutsche Soldaten im Lauf der sechs Kriegsjahre von 1939 bis zum Frühjahr 1945 desertierten. Deutsche Quellen geben höchst unterschiedliche Zahlen dafür an, mit wievielen Fahnenflüchtigen an sämtlichen Frontabschnitten und bei den verschiedenen Truppenteilen der Wehrmacht zu rechnen ist. Ich neige dazu, die letzte Zahl, die ich von Forscher-Kollegen in Deutschland erfahren habe, anzugeben: 35.000 deutsche Wehrmachtsangehörige wurden von Kriegsgerichten wegen Fahnenflucht verurteilt. Von diesen wurden 22.750 zum Tode verurteilt. Wir wissen allerdings nicht, wieviele dieser Todessurteile vollstreckt wurden und ob diese dann durch Erhängen oder Erschiessen vollstreckt wurden.

Ein Brief vom Oberkommandierenden der Milorg in Norwegen, Rechtsanwalt Jens Christian Hauge, hat in hohem Masse dazu beigetragen, dass ich mich mit dem Thema Fahnenflucht von Norwegen nach Schweden, auch nach dem Erscheinen des Fachbuchs über dieses Thema 1988 weiterhin beschäftigt habe.

Die Literatur- und Quellenangaben sind Teil dieser sehr gekürzten Abhandlung, die um die Jahreswende 1990/91 fertig wurde. Deutsche Kriegsgerichtsverfahren in Norwegen und schwedische Verhörprotokolle, die von der schwedischen Polizei erstellt wurden, sind meine wichtigsten Quellen. Vernehmungsprotokolle von Offizieren des schwedischen Nachrichtendienstes in den Grenzgebieten sind auch verwendet worden. In den fünf neuen Fluchtberichten, die in diesem Buch nachzulesen sind, sind Interviews und private Quellen von Deserteuren und ihren Verwandten benutzt worden.

Ränkesed, Värmland im Juli 1993